

ВЛАДИМИР БАРОВИЋ*

Филозофски факултет
Нови Сад

УДК 94(100)“1928/1945”:32.019.5(497.113)

Монографска студија

Примљен: 23.03.2017

Одобрен: 18.04.2017

Страна: 259-274

ПУЧ ОД 27.МАРТА 1941. ГОДИНЕ И МЕДИЈСКО-ПРОПАГАНДНО ДЕЛОВАЊЕ НЕМАЧКЕ НАРОДНЕ ГРУПЕ У ДУНАВСКОЈ БАНОВИНИ

Сажетак: Пуч од 27. марта 1941. године је важан историјски догађај који је био непосредни повод немачког напада на Краљевину Југославију. Немачка народна група у Дунавској бановини била је у тешком положају због низа инцидената након пуча и избијања демонстрација. У раду се анализира пропагандно деловање и обавештајни рад немачке народне групе након пуча од 27. марта, до априлског рата 1941. године. Анализирано је писање штампаних медија Немаца из Дунавске бановине али и оних из Трећег рајха. Посебно је истражен декларативно лојалан став војвођанских Немаца према ступању краља Петра Другог Карађорђевића на престо. У раду се закључује да је пропагандно ангажовање Немаца у Дунавској бановини било сасвим у складу са медијском политиком Трећег рајха.

Кључне речи: пуч, медији, штампа, пропаганда, Немци, рат, нацизам

Увод

О самом чину приступања Краљевине Југославије Тројном пакту, доста је писано у стручној и научној историографији, и са данашње историјске дистанце неретко се полемише о том политичком и геостратешком поступку кнеза Павла и тадашње политичке елите и носилаца власти у Краљевини Југославији. Послератна историографија жигосала је тај чин као издајнички потез наменштва предвођеног кнезом Павлом и као својеволјни улазак у савез фашистичких сила, док је део новије историографске продукције окарактерисао тај поступак као политички мудар и у том историјском контексту једино могућ државнички потез. Има чак и размишљања да је постојала и политичка опција да се не уђе у пакт са фашистичким силама али да се не иде ни у рат, како сло-ве мемоари чувеног међуратног политичара Милана Стојадиновића који је био један од најмаркантнијих премијера међуратне Југославије (Стојадиновић, 1970).

* barovic@ff.uns.ac.rs

Сложени национални, политички, и геостратешки елементи умногоме су утицали на друштвена кретања и ситуацију у Дунавској бановини, односно у немачкој зајединици окупљеној у Културбунду. Како су Немци реаговали и како су се политички ангажовали у датом периоду односно до потписивања пакта, можемо посматрати са више аспеката и то кроз јавно деловање али и пропагандно и тајно организовање као и припремање за случајеве насилног решавања државног питања, које је све више будило неспокој код становништва ондашње Дунавске бановине. Треба подсетити на то да су Културбунду у тадашњој Дунавској бановини а данашњој АП Војводини припадали скоро сви Немци настањени на тој територији и да је организација функционисала по строгом диктаторском принципу уз још увек не тако видно, али присутно неповерење између легитимног вођства Културбунда предвођеног Сепом Јанком и екстремних пронацистичких елемената – такозваних „обновитеља“ окупљених око Јакоба Авендера. У то време, непосредно пред избијање априлског рата 1941. године, са трећим таласом врбовања за Културбунд, та се граница полако брише, али немачка народна група пре свега због старог паралелизма у органима Трећег Рајха има вишеслојне активности. И даље је барем званични мото Културбунда верност народу и држави, али треба истаћи да је у посматраном периоду тј. до приступања Југославије Тројном пакту било одређених покрета који су сведочили о недобронамерности дела Културбунда.

Примери нелојалности државним властима

Извештаји среских начелника из више места Дунавске бановине сведочили су о тајном одласку појединих фолксдојчера у немачку војску – Вермахт који се војно ангажовао у кампањи на западном фронту. Такав је пример Јохана Редла из Станишића из септембра 1940, а још у јуну исте године вођена је интерна акција врбовања међу фолксдојчерима ради добровољног одласка у немачку војску која је у то време низала ратне успехе, што је у пропагандне сврхе коришћено у циљу придобијања регрута (Архив Војводине – Краљевска управа Дунавске бановине – у даљем тексту АВ КУДБ, Одсек јавне безбедности, поверљиво 10752/1940). Југословенске власти у Дунавској бановини имале су чак и материјалне доказе о војној служби домаћих Немаца у редовима немачке оружане силе јер су поједини војници (дезертери са аспекта југословенских власти) у циљу разбијања сете породица које су остале у Југославији слали своје фотографије у униформама те је срески начелник у Кули 26. јуна 1940. године извештавао више инстанце да је дошао до фотографије Антона Фебела, униформисаног домаћег фолксдојчера, што није био усамљен случај (АВ КУДБ, Одсек јавне безбедности, поверљиво 11123/1940).

Поред бежања-дезертирања у немачке оружане снаге Немци који су били у матичној земљи писали су писма да се неће враћати у Краљевину Југославију да би тиме избегли војну обавезу која их очекује. Поред тајног организовања полувојних одреда по угледу на СС и СА које су спроводили ратоборни „обновитељи“, и Културбунд је покренуо легалну политичку акцију у циљу признавања посебних права немачкој народној групи у Југославији. По угледу

на Румунију, у којој је склопљен уговор између те државе и Трећег рајха о посебном положају фолксдојчера, тако су и југословенски Немци покренули питање свог стаутса још 1938. године, када су „обновитељи“ форсирани такозвани „Јединствени фронт“. Пошто тада није било реалних претпоставки за остваривање посебних права која су тражили, фолксдојчери су поново, 20. јануара 1940. године, поднели југословенској влади меморандум са истим циљем. Наступајући са много јачих позиција руководство Културбунда је тражило да се та организација конституише као правно лице са посебним овлашћењима. Захтевано је увођење фолксдојчера у све органе управе, полиције и судства, по пропорционалној заступљености на одређеној територији (Мирнић, 1974:72). Југословенска држава би по слову меморандума признала вођу народне немачке групе за њеног врховног представника као правног лица у Југославији, а тиме би се Немцима признало право да спроводе националсоцијалистичку идеологију, која влада у Рајху, на југословенској територији. Другим речима, држава би признала фирерпринцип у немачкој националној мањини и односила би се према Немцима као према посебној заједници која има специјална права и иза које стоји немачка држава као њихов гарант. Тиме би званични органи били умногоме ограничени у односу према немачкој мањини, која не би имала неки неодређени облик аутономије, већ би била држава у држави. По нацистичком фирерпринципу Сеп Јанко би имао сва могућа овлашћења и права унутар немачког Културбунда, а југословенска власт не би смела да се, ако прихвати меморандум, меша у унутрашње ствари Културбунда. Организација је била доста сигурна у свој доминантан положај у односу на друге мањине у Југославији те је тако у фебруару 1941. почела да издаје своја саопштења и листе наредби у којима су навођена правила Културбунда, што је било апсолутно недопустиво понашање у једној независној земљи. Културбунд, који је макар званично био једна мањинска организација намењена неговању културе и традиције, дао је себи за право да издаје наређења својој народној групи и да штампа листе саопштења што је допуштено само органима извршне власти. Културбунд је знао да иза себе има немачку државу а и свест о посебном третману Немаца у државама које се граниче са Рајхом давао је разлога за осећај ексклузивитета, повлашћености, али и немачке војне моћи оличене у нацистичкој бахатости. На великом фолксдојчерском збору у Марибору почетком марта 1941. године Сеп Јанко је одржао говор у ком је истицао да је председник југословенске владе Драгиша Цветковић наговестио да ће признати немачку мањину као правно лице (што је био део политике приступања Југославије Тројном пакту)¹. Иако је Културбунд формално био само организација немачке мањине без политичких ингеренција, потписивањем меморандума добио би специјални статус за немачке образовне установе које би одиграле значајну улогу у формирању немачке националне свести. Тако је, рецимо, предвиђено да се наставно особље поставља на предлог вође народне групе, да наставне планове за немачке школе одобрава „фолксгрупенфирер“

¹ Погледати: Deutsches Volksblatt, 4.3.1941, чланак „Unser Ideal ist die nationale und soziale Gerechtigkeit“.

Владимир Баровић, Пуч од 27.марта 1941. године и медијско- пропагандно деловање ...
(вођа немачке народне групе Сеп Јанко) док би инспекцију тих школа обављали немачки школски инспектори.

Пуч и немачка медијска пропаганда

Такво је било стање у немачкој народној групи, а након приступања Југославије Тројном пакту у бечком дворцу Белведере 25. марта 1941. године, долази до муњевитог развоја догађаја на југословенској унутрашњополитичкој сцени. Само приступање Тројном пакту било је велико олакшање за вођу Рајха Адолфа Хитлера, који је мислио да тиме мирним путем решава ситуацију на југоистоку Европе. „За Хитлера је то било (приступање Југославије Тројном пакту, прим.аут.-В.Б.) од велике важности за будуће немачке војне операције у Грчкој. Такве операције биле би ризичне, рекао је Ћану, ако би југословенски став био неодређен, пошто је дугачка комуникациона линија преко бугарске територије била само двадесетак километара удаљена од југословенске границе. То му је зато представљало велико олакшање, иако, забележио је, „унутрашњи односи у Југославији се упркос свему могу развити у нешто много сложеније“. Колико год био оптерећен лошим очекивањима, Кајтел је неколико сати после потписивања уговора видео на њему очевидно олакшање, „срећу што више не треба очекивати непријатна изненађења на Балкану“ (Кершо, 2003: 400). Прве демонстрације против приступања Тројном пакту избиле су пре тог чина, и то 24. марта увече (јер су поједини обавештајни кругови пустили ту информацију) (Вучковић, 2001:52-53). Прави талас протеста против уласка у савез са Осовином избио је 25. марта и то у градовима на територији српског говорног подручја, а у демонстрацијама су се истицали ђаци и студенти. У стању напетости и ишчекивања и у војвођанским градовима су почели протести а честе пароле су биле уперене против Немачке и Хитлера, певане су и патриотске песме, а дошло је и до напада на фолксдојчере. „Приликом демонстрација у војвођанским варошима, где су живели фолксдојчери, нису се могли избећи напади на припаднике мањине који су се агресивно или провокативно држали пред демонстрантима“ (Петрановић, 1992: 77).

Управо те инциденте и појединачне нападе, одлично организована немачка медијска пропаганда из Рајха представљала је као прави систематски погром и масовни злочин над војвођанским Немцима. О манифестацијама које су уследиле извештавала је и београдска „Политика“ као један од највећих листова у тадашњој држави: „Маса света, колику Нови Сад никада до тада није видео, сврстала се пред споменик Светозару Милетићу, док су музике интонирале државну химну и националне песме. Приликом проласка поворке поред Штаба прве армијске области одушевљено је акламирано краљу Петру. На челу поворке Новосађана налазио се председник Матице српске и један од првака Самосталне демократске странке др Александар Моч“ (Политика, 28.03.1941.)

Историјске истине ради, треба истаћи да је било тешких инцидената међу којима се издаваја рањавање два Немца у Новом Саду 28. марта, док је

два дана касније у обрачуна у Дероњама рањен још један фолксдојчер. У Оџацима је жандармерија током интервенције сломила руку једном припаднику немачке паравојне организације „Грађанска стража“ (Мирнић, 1974:74). Било је података да су убијени фолксдојчери у Бачкој Паланци и да су теже нападнути Немци у Новом Саду, Апатину, Жабљу, Оџацима, а уз то су констатовани и мањи инциденти у многим војвођанским местима. У Дунавској бановини су поред ђака, студената и сокола демонстрацијама пришли и сељаци, а полиција је извештавала да су демонстранти - комунисти користили ситуацију да узвикују просовјетске пароле и оне против Хитлера и Мусолинија. Уз познате пароле којима је нападан пакт и призиван рат, легална власт је како у Дунавској бановини тако и у читавој земљи реаговала веома млитаво и поред тога што је већ првог дана по потписивању пакта било случајева војничке непослушности, чак и отворене побуне, а у Београду су растурани леци са позивом на устанак против владе. Постојао је чак и наговештај побуне: „Резервни официри и војни обвезници, нарочито из редова радника, које је потписивање Пакта затекло на служби или одслужењу војне обавезе у Књажевачком гарнизону, на територији Тимочке дивизијске области, изашли су у саставу једне чете из касарни и заузели пошту, општинско и среско начелство.“ (Петрановић, 1992:77).

План пуча израдио је Душан Симовић, а спровео га је генерал Боривој Мирковић у ноћи између 26. и 27. марта. Бескрвни пуч је одушевљено примљен у српским масама, а екстатичко расположење је захватило читав народ од патријарха Гаврила до последњег паора док је међу члановима Културбунда са друге стране завладала паника. Један од разлога за то било је и повлачење свих немачких држављана у Рајх, те је 1700 Немаца уз помоћ државних југословенских власти враћено у Немачку. Руководство Културбунда је сматрало да је због нестабилне ситуације неопходно подржати новоуспостављен пучистички режим те је 28. марта главни лист југословенских Немаца „Deutsches Volksblatt“ истакао лојалност Немаца краљу Петру Другом и наглашена је радост због његовог ступања на дужност (Deutsches Volksblatt, 28.3.1941.). У медијском смислу немачка штампа се одлучила да потпуно прећути инциденте и да на линији штампе већинског народа слави ступање младог краља на престо као и да се номинално држи лојалистичког курса. Поред велике краљеве слике и наслова „Велико одушевљење у Београду“, „Deutsches Volksblatt“ није ниједном речју поменуо да је било некаквих напада на припаднике немачке националне мањине: „Вест о ступању на престо Његовог величанства краља Петра II раширила се по главном граду брзином ветра и изазвала свуда велико одушевљење. Хиљаде људи покуљали су на улице и то се претворило у велике манифестације краљу и армијском генералу Симовићу коме је указано поверење да формира нову владу“ (Бешлин, 2001: 96). Упоредо са тим изјавама лојализма и верности организован је и обавештајно-пропагандни рад те можемо прочитати из дневника начелника II одељења Абвера (немачка војна обавештајна служба) потпуковника Лахоузена, за исти дан: „Крећем 28.03. за Будимпешту авионом, којим путује шеф Амт-а за Софију, да би покренуо снабдевање оружјем фолксдојчера у Југославији преко мађарско-југословенске границе, које је одобрио шеф ОКВ (Врховна команда Вермахта, ВБ)“ (Миловановић, 1978: 303). То је значило активирање разгранате мреже обавештајно-

пропагандне организације „Јупитер“, која је из свих средишта Културбунда слала извештаје у размацима од око четврт сата у главни Абверов центар у Бечу. Та мрежа се бавила поред класичне обавештајне делатности и ширењем пропагандних порука, протурањем дезинформација, лажних вести и сл. Поред пребацивања оружја Хитлер је истог дана, 28. марта, издао наређење да се југословенски Немци не одазивају на мобилизацију односно да се сакривају или беже преко границе, а мађарске власти су обавештене да не отварају ватру на могуће пребеглице (Бибер, 1966:259). Врховна команда Вермахта је консултовала Министарство спољних послова, а затим је преко начелника организације за Немце у расејању „Folksdojče Mitelštela“ (VOMI) Лоренца послато наређење у том духу у седиште Културбунда у Новом Саду. У том наређењу упућеном војвођанским фолксдојчерима захтевано је да приликом опште мобилизације, ако је могуће, преко Румуније и Мађарске побегну за Рајх. Иако постоји претпоставка да Хитлерова наређења због отежаних комуникација нису могла стићи до припадника Културбунда, битно је истаћи да је знатан број фолксдојчера пребегао у суседне државе до почетка Априлског рата. Из времена непосредно пре отпочињања ратних дејстава 5. априла имамо податке да је у Румунији већ било 2800 фолксдојчера који су углавном били војни обвезници (Бибер, 1966:261). Међу војвођанским припадницима Културбунда пре почетка Априлског рата ширена је дезинформација да ће сви који се одазову мобилизацији бити пребачени у разне логоре по Македонији, што је био додатни мотив за неодазивање. Имамо изворе немачке провенијенције који говоре да је међу фолксдојчерима било одазивања на позив за мобилизацију: „Немачки војни обвезници који су 1940/41. били позивани у југословенску војску редовно су се том позиву одазивали. О петој колони која би конспиративно доприносила распаду југословенске државе није било ни трага као ни доприносу за војни пораз. Више него наивно било би да се за априлски крах Југословенске војске оптуже припадници немачке мањине“ (Стефановић, 2003:63). Наведени цитат треба узети са обавезном дозом историјске критике као усталом и сваки извор, али треба нагласити да је свакако било различитих примера и мотива у вези са мобилизацијом Немаца у редовне јединице југословенске војске. Немачка телеграфска агенција ДНБ известила је 1. априла да су „српске војне власти“ позвале у армију све функционере Културбунда са јасном намером да обезглаве немачку народну заједницу у Југославији баш у одсудном тренутку када је решавана судбина тог простора. Да је, међутим, велики број припадника немачке мањине већ мобилисан у резервни састав југословенске војске, говори и податак који су вође Културбунда послале преко тајне радио-станице и у ком се каже да је у Срему мобилисано 90% фолксдојчера, док је у Банату и Бачкој око 70% Немаца већ у редовима југословенске армије (Мирнић, 1974:75-76).

Медијска пропагандна кампања

У сложеној политичкој ситуацији када је сваки редован рад могао бити схваћен од већинског народа као провокација, руководство Културбунда одно-

сно фолксгрупенфирер Сеп Јанко издао је 28. марта 1941. године наређење да се обуставе све активности месних група, а наредба је упућена вођама (крај-слајтерима и ортсгрупенлајтерима) 44 среске организације уз поруку: „Ми смо се увек дисциплиновано држали, ми ћемо и сада доказати да смо дисциплиновани и да ћемо испунити своје задатаке“, што је медијски експлатисано, тј. објављено је у званичним новинама Културбунда (Deutsches Volksblatt, 28.3.1941, „Kreisleiter und Ortsgruppenleiter“). У циљу личне заштите Сеп Јанко и група руководилаца Културбунда смештена је у заштитни притвор, који је био доста благ, те су могли да се несметано крећу и одржавају разне контакте, а постојала је и могућност комуникације са вођством из Трећег рајха преко посебних уређаја (радио-станица) тајно смештених у средишту Културбунда Хабаг-хаусу у Новом Саду. Треба истаћи да је одмах по избијању пуча у Југославији штампа демократских земаља поздравила тај преврат, док је у медијима земаља Осовине било прво конфузно стање да би затим почео медијски рат. У немачким и италијанским новинама прво је стајало да ситуација остаје мутна, док није почела организована медијска пропаганда усмерена на медијску сатанизацију владе у Београду због наводног систематског злостављања немачких дипломата и грађана, напада на немачке установе, увреда које су се чиниле Трећем рајху.

Медијски систем, односно у првом реду штампа и радио сила Осовине је све више наглашавала различит став према 27. марту југословенских народа, пре свега Срба и Хрвата, чиме је наговештавала политику раздавајања путем продубљивања супротности, ради њиховог коришћења приликом предстојећег сламања Југославије (Петрановић, 1992:84). Немачка пропаганда под Гебелсовом палицом почела је већ опробан пропагандни рат са устаљеним ширењем неистина о наводном масовном малтретирању и прогањању немачких држављана и домаћих фолксдојчера, које су већ коришћене у нападу на Чехословачку и Пољску. Ту је посебно успешно копиран медијски пропагандни метод коришћен у кризи са Судетском облашћу у Чехословачкој, када су наводно домаћи Немци прогањани, понижавани, затварани. Немачка пропаганда је појединачне случајеве до те мере преувеличавала да је просечан конзумент информација у Немачкој стицао утисак да се ради о организованом државном погрому против фолксдојчера. Ту су коришћене рафиниране пропагандне методе и технике, које су подразумевале коришћење изјава сведока који су побегли преко границе и који су причали о ужасним злочинима који су почињени над Немцима. Тај вид пропаганде имао је мобилизаторску улогу и тиме су код конзументата информација нацисти оправдавали своју политику поробљавања околних народа (Тадиф, 2005). Немци у Рајху који су били под сталним ударима нацистичке пропаганде били су убеђени да је напад на одређену државу оправдан у циљу ослобађања немачке мањине која несносно пати под злочиначким режимом словенских народа, који је систематски гуше и тлаче. Немачка штампа и радио били су под јаком контролом нацистичких цензора а како пише Вилијам Ширер који је од 1930. до 1941. године био дописник америчког радија из Берлина, закон је био написан тако да је свака слобода говора угушена у зачетку: „Члан 14. тог закона (о штампи, ВБ) на-

ређивао је уредницима „да у листовима не објављују оно што би јавност доводило у блудњу, мешало личне интересе с јавним, слабило снагу немачког Рајха извана или изнутра, заједничку вољу немачког народа, обрану земље, њезину културу и привреду...или вређало част и достојанство земље. Тај би члан, да је закон био на снази пре 1933, био повукао за собом забрану свих нацистичких публикација у Немачкој“ – луцидно закључује Вилијам Ширер, који је и сам дуги низ година (од 1930. до 1941) био дописник америчког радија из Берлина (Ширер, 2015:350).

Немачка штампа, у првом реду званични лист нацистичке партије „*Volksischer Beobachter*“, писала је да су немачке радње демолиране, да су цела немачка села уништена, да су немачка привредна представништва разорена од разуларене масе коју су подстицали и плаћали многобројни енглески тајни агенти, који све раде да науде Немачкој. Начелник за штампу у Министарству пропаганде Ото Дитрих организовао је све немачке листове да оркестрирано припремају нацију за још један агресивни рат, овај пут против Срба (који су за нацисте били главни непријатељ, како је писало у немачкој штампи) (Бибер, 1966, 259-260). Немачка медијска пропагандна кампања смишљено је била усмерена на распиривање постојећих међунационалних антагонизама у Краљевини Југославији, и на тој линији је јасно писано да су Срби криви за издају пакта, да је њихова официрска клика под британском командом извела пуч и да их зато треба казнити.

Фотографија 1 – Пример немачке пропаганде у листу „Сигнал“
(фотографија Владимира Баровића)

Немачки високотиражни лист „Сигнал“, који је излазио у Берлину под уредништвом Хајнца Медефинда и био веома квалитетан илустровани магазин, испод фотографије Београђана који демонстрирају против приступања Тројном пакту, а под насловом „Енгелска пропада на Балкану“, писао је следеће: „Демонстранти, који изазивају властиту несрећу. Енглески новац и енглеско хушкање терају Југославију у самоубиство, и то неколико дана иза како је био од неких разумних југославенских државника у Бечу потписан приступ Тројном пакту. Немачка проматра неколико дана, у Берлину верују још у увиђајност, али Енглеска и УСА држе већ чврсто у рукама храну за топове за свој рат. У Грчкој се налазе већ дуго британске трупе, а у Југославију стижу сада и енглески ратни бродови и аероплани. На ову грожњу постоји само један одговор: оружје!“ (Сигнал, април 1941, број 2).

Док се немачка војска спремала за напад на Југославију, новоуспостављена југословенска пучистичка влада под председништвом генерала Душана Симовића покушала је након ратоборних изјава пре пуча да смири ситуацију. Онима који су се пре пуча представљали као велики борци против нацизма, када су засели на власт, нагло је опало борбено расположење и након што су увидели у шта су загазили, генерали и остали пучисти успели су да докажу свој пацифизам. На тој линији писали су и важнији медији, који су од владе добили задатак да спусте тензије, да нови режим представе као мирољубив према Немачкој и фашистичкој Италији. Месне групе Културбунда у Земуну и Београду поднеле су председнику владе Симовићу изјаве лојалности, наводно без знања вођства немачке народне групе, после чега је југословенски премијер позвао потписнике да га посете. Симовић је разговарао 31. марта са Мозером и са локалним вођом београдског Културбунда Брикером, а у том разговору изнесена је идеја да Симовић са вођама Културбунда одлети у Берлин у циљу побољшања односа и смиривања ситуације. Колико су припадници Културбунда били информисани, види се по радиограму који је из Новог Сада послат у Рајх а извештава о разговорима вођеним између Симовића и представника Културбунда из Земуне и Београда. „Он (Симовић, ВБ) сматра Фолкс-групу као члана везе према Рајху, са којим он жели да живи у најбољим односима; чврсто држање уз Пакт представља готову чињеницу, само Југославија жели да остане неутрална и да сачува своју независност. До стварања ове владе је дошло због тога јер стара влада није имала ауторитет да закључи један тако важан пакт. Он жели да сузбије енглеску пропаганду јер ова хоће да натера Југославију у рат, он најодлучније осуђује инциденте који су се одиграли против рајхсдојчера и фолксдојчера. На крају је Симовић изјавио да би он утолико више жалио евентуални рат против Немачке, што у животни важним питањима оба народа не постоје никакве диференције. Оба народа су упућени један на други. Он је нагласио своје поштовање према маршалу Рајха Герингу, генералфелдмаршалу Милху и своје лично пријатељство са генералпуковником Удетом“ (Миловановић, 1978: 308-309). Пошто су генерали извели пуч са циљем да сруше Тројни пакт, по преузимању власти нова влада је изјавила да ће поштовати све потписане уговоре! Поставља се питање: ако је пуч организован због приступања Тројном пакту, како онда ти који су дизали побуну због

поменутог акта, исти тај документ сада признају. Без обзира на све доказе лојалности Хитлеру, вођа Рајха је пуч у Београду разумео као велики шамар ударен њему и целом немачком народу. „Хитлер је о пучу обавештен 27. марта ујутру. Побеснео је. Одмах је позвао Кајтела и Јодла. Викао је да никада то неће прихватити, машући телеграмом из Београда. Био је издан на најперфиднији начин и хтео је да смрви Југославију без обзира на обећање нове владе. „Фирер не дозвољава да се неко игра са њим када су у питању такве ствари“, забележио је Гебелс неколико дана касније“ (Кершо, 2003:402). Након што је избацио своје фрустрације наводном српском издајом, Хитлер је сматрао пуч за „cassus belli“ те је наредио да се одмах припреми план напада који је шифрован као Хитлерова „Директива 25“. По том наређењу немачка војска имала је у што краћем року да смрви југословенске снаге. Непријатељ број један требало је да буду искључиво Срби, а други народи, посебно Хрвати и Македонци, сматрани су за пријатељске.

Пропагандни рат и немачке цензорске смернице

Немци су на основу одличних података које је достављала посебно раширена обавештајна служба „Јупитер“, која је деловала углавном у Војводини, имали веома добру процену југословенских борбених снага. У склопу „Јупитерове“ обавештајне мреже деловала је, радио-станица „Нора“ у Новом Саду, која је у бечку централу (радио-станица „Вера“) слала поверљиве извештаје које је из највећег града Дунавске бановине упућивао радио-телеграфиста Клајн (шифровано име Киш). Неки извештаји били су веома прецизни и одају велику улогу коју су делови Културбунда имали у обавештајно-пропагандном рату у Војводини пре отпочињања војних операција. „Бр17. – Морнаричка база у Новом Саду има 4 монитора: први код Кањиже – Тиса, други код Бездана – Дунав, трећи код Текије – Дунав, четврти на оправци у зимовнику Нови Сад, пет наоружаних пароброда са 22 шлепа. Ови се дању и ноћу товаре шљунком, горе слој армираног бетона дебео 1 метар. Код Паланке 4 стоје спремна за потапање. Касније невидљиви. Примећени покрети јединица са грчке према бугарској граници. Киш. Бр 18. Даље заоштравање ситуације. Управник полиције информисао вођу народне групе да још ноћас предстоји општа мобилизација. Вођа народносне групе и сарадници опет под надзором, пошто један дан били слободни. Дању слободно кретање у пратњи органа власти. Киш. Бр. 23 – Стални транспорти материјала на друму од Новог Сада за Футог. Грозничаво изградња нових бункера и бетонираних митраљеских гнезда дуж ауто-пута и железничке пруге Нови Сад – Инђија, који су камуфлирани колибама од блата и трске. Киш“ (Миловановић, 1978:307). Наведени тајни извештаји слани су из Хабаг-хауса, главног седишта Културбунда у Новом Саду, а постојала је добра сарадња и са наводно распуштеним месним групама које су слале податке о кретању трупа и војне опреме дуж целе Дунавске бановине. Немачки генералштаб није очекивао неки озбиљнији отпор, а Хитлер је под утиском борби српске војске у Првом светском рату, једини наглашавао да је могућа жилава од-

брана углавном у српском етничком простору, што се показало као нетачно. У духу националсоцијалистичке пропаганде Вермахт је издао смернице за предстојећи рат и то посебно у пропагандном сегменту као и у делу увођења цензуре по извршеној окупацији: „1а. Противник Немачке је искључиво српска влада која је у служби Велике Британије, започела борбу против Немачке упркос обимних уступака и опсежних гаранција које су дате југословенској држави од стране Немачке...6. Бацање летака за југословенску војску и за становништво из ваздухоплова, ОКВ ће одредити непосредно и у датом случају. 7. Изгледа целисходно да армија припреми плакате за становништво који ће у основним цртама одговарати пропагандистичким директивама наведеним у

тачки један, а бити прилагођени појединим крајевима. Поред тога, ти плакати могу садржавати, у најкраћим цртама, најважније наредбе команданата, намењене становништву... 10. Набавка домаћих (немачких) новина, саопштења трупама итд. Као и снабдевање другим материјалима свих врста вршиће се преко бечке испоставе пропагандног уреда ОКВ. 11. Уколико постоји могућност да се у окупираној Југославији врши надзор над штампом, треба допустити даље излажење листова под немачком цензуром. То вреди пре свега за хрватски део земље. Главни задатак цензуре састоји се у томе да се у објављивању вести и коментарима ни на који начин не нанесе штета немачким интересима. Штампари треба строго указати на то да се њен главни задатак састоји у томе да утиче у смислу смиривања становништва. Где не постоји могућност вршења надзора над штампом, треба обуставити излажење новина и часописа и пословање југословенских новинских агенција. 12. Од нарочите је важности да се добију неоштећене југословенске радиостанице. Чим се обезбеди стопроцентна цензура у некој радиостаници, треба започети емисије у ограниченом обиму. Одговарајућим паролама становништво треба стално опомињати да не учествује у борби и позивати га да одржава мир и ред. За снабдевање радио-станица вестима треба употребити пријемнике ДНБ код пропагандних одреда“ (Миловановић, 1978:286-288). Наведене смернице за пропагандно деловање откривају свеобухватно поимање снаге свих медијских средстава која су националсоцијалисти обилно користили и која су им омогућавала лакше ломљење непријатељског отпора.

Фотографија 2 – Немачки пропагандни снимак на ком припадници немачке војске слушају радио Берлин (Фотографија Владимира Баровића)

Југословенске власти су преко званичне агенције „Авала“ покушале да спрече ширење дезинформација и парирају немачком пропагандном систему те су тако демантоване разне узнемирујуће вести – да је у Бочару убијено 10 Немаца, да је у Петроварадину срушена улица у којој су становали домаћи Немци, да је запаљена шума на румунско-југословенској граници у којој су наводно били сакривени фолксдојчерски бегунци од војних власти (Мирнић, 1974:75-76).

Док рат још није ни почео, ширене су смишљене дезинформације које су стварале пометњу у најширим масама, а радио- станице из Рајха које су се и раније могле чути у Војводини појачале су пропагандну кампању у којој је бесомучно нападана „српска издајничка клика у Београду“ и навођене нетачне и претеране информације о нападима на фолксдојчере чије су жртве стално истицане као нов мотив за дизање морала нације пред предстојећи војни удар на Југославију. Немачки медији су пре напада у пропаганди често указивали на позиве у помоћ немачке мањине у Југославији, коју наводно Срби угњетавају на разне начине, али медији нису објашњавали због чега нису раније реаговали на то кршење мањинских права, већ то постаје актуелно питање тек после 27. марта. Штампана на немачком језику није могла да објављује ништа од немачке пропаганде јер цензура југословенске владе то не би одобрила, а већински медији су од исте те владе добијали директиве да својим писањем и позивима на отворену борбу не изазову немачки напад, као да се он некако могао избећи. Изгледа да оно што је знао и последњи припадник Културбунда у најзабаченијем војвођанском селу – да ће Хитлер неминовно напасти Југославију – није знао председник владе Симовић, који је за 6. април заказао венчање своје ћерке. Немачка је одлучила да изведе удар на Југославију, који је пре свега морао бити муњевит тако да је већ помињано паравојно организовање Културбунда које је свесрдно спроводио доследни националсоцијалиста Густав Халвакс имало одређену улогу приликом извођења напада који ће уследити синхронизовано са свих страна. Почеле су припреме за саботаже, диверзије и разне друге терористичке акције за које су припадници Културбунда припремани на курсевима индоктринације националсоцијалистичком идеологијом. Југословенски Немци нису имали довољно наоружања за озбиљније акције па је у сарадњи са Абвером (чији је начелник адмирал Канарис 28. марта стигао у Софију да диригује акцијама против Југославије) домаћим фолксдојчерима требало дотурити разну опрему и оружје чиме би се направила пометња пре свега иза линије фронта. „31.03. 1941. – Јупитеров В-Ман из Темишвара извештава да су спроведене припреме за пребацивање оружја код Темишвара... Уз сагласност мађарских војних власти постигнуто је да се спроведе снабдевање припадника „Организације Јупитер“ у Југославији ручним оружјем преко мађарско-југословенске границе, односно постигнути су споразуми са шефом другог одељења мађарског Генералштаба пуковником Ујсасијем. Рајхсмаршал је дао налог да се покуша разорити 60 авиона типа Месершмит 109 на аеродромима Земун и Загреб, и то најхитније – у року од наредна три дана“ – каже се у дневнику начелника Абвера задуженог за деловање у Југославији потпуковника Лахоузена (Миловановић, 1978:303). Видимо да је Геринг захтевао

терористичко-диверзантске акције неколико дана пре отпочињања напада на Југославију, а војвођански Немци су већ имали обучене људе те је само требало правовремено доставити наоружање. Упркос појачаним пограничним стражама југословенске војске поменуто наоружање је успешно пребачено, а немачке снаге су спремале упад специјалних снага Абвера (пук Бранденбург) на југословенску страну Ђердапа да би се спречило евентуално рушење те важне стратешке тачке. На руку фолксдојчерима пред Априлски рат ишло је и понашање неких конститутивних југословенских народа, а пре свега Хрвата (осим југословенски настројених појединаца), који су покушавали да саботирају планове за одбрану земље. Један од најзначајнијих Абверових пројеката било је бекство 57 хрватских официра са југословенским авионима са циљем да се сачувају апарати за силе Осовине, а и политички вођа Хрвата Влатко Мачек позвао је, по немачким информацијама, још 3. априла на пасиван отпор док су његове паравојне снаге састављене од разних редарствених стража такође представљале поред фолксдојчерских оружаних група претњу за југословенску војску што ће се показати тек када почне рат (Миловановић, 1978:305).

Фолксдојчери из организације „Јупитер“ имали су да организују и запоседање важних управних институција и комуникационих чворишта која је требало да падну у руке без оштећења у повлачењу југословенских снага, а поред хапшења неподобних елемената требало је саставити и посебне спискове са онима који су били нарочито ангажовани током припрема и самог пуча 27. марта, који је Хитлера толико заболео. Да би добили неопходно оружје, новосадски чланови Културбунда преко тајне радио-станице „Нора“ шаљу дан пред почетак рата следећи радиограм: „У следећим немачким општинама бацити оружје: Апатин, Брестовац, Вепровац, Филипово, Српски Милетић, Каравуково, Оцаци, Парабућ, Ново Село, Букин, Нова Паланка, Гајдобра, Нова Гајдобра, Буљкес, Чеб, Нови Футог, Торжа, Нове Шове, Секић, Добропоље, Јарак, Будисава, све у Бачкој и Бочар, Молин, Честерек, Батарина, Илок, Лазарево, Деспотовац, Сирча, Мартиница, Книћанин, Глогоњ, Јабука, Франефелд, Брестовац, Мраморак, Карловац, Шушарка, све у Банату. Даље у Крњаји, Новом Сивцу, Црвенки, Новом Врбасу, све у Бачкој. Ако се истовремено спусте падобранске јединице, знак за распознавање фолксдојчерских борбених група бело квадратно платно у величини 6 са 6м. Опрезно, ако се показује кукасти крст. Преношење наредаба једва је могуће, пошто нема слободног кретања. Немачки дом у Новом Саду баш малопре опет затворен. Грађанска стража, соколци наоружани. Киш“ (Миловановић, 1978:309). Видимо да су се осим пошиљки оружја које су очекивали у свим местима Војводине где су имали борбене групе, фолксдојчери надали и помоћи у људству која би стигла падобранским десантом, тако да можемо констатовати велики степен организације и координације Културбунда са немачком обавештајном службом. У обавештајним припремама учествовала је и организација нацистичка организација за Немце ван Рајха, али је услед евакуације немачких грађана њена инфраструктура била видно ослабљена. Међутим, контраобавештајна служба југословенске војске добила је информације непосредно пред рат да су поједини припадници спољног одељења нацистичке партије активни у војним припремама.

Пошто је још током евакуације немачких грађана у Рајх отишао и Фон Херен, за немачког представника у београдском посланству остављен је саветник Фајне. Све предвиђене припреме текле су по плану на брзину направљеном са циљем да смрви Југославију, а немачке трупе су имале поуздане савезнике у виду делова Културбунда који су били задужени за пропаганду али и обавештајну делатност.

Закључак

Немачка народна група – Културбунд у Краљевини Југославији а посебно у Дунавској бановини, имао је значану улогу у ширим геополитичким и војним плановима Трећег Рајха за продор у југоситочну Европу са циљем осигурања јужног бока пре напада на СССР. Културбунд је имао релативно мирољубиву политику све до приступања Југославије Тројном пакту, а када је услед официрског пуча тај пакт раскинут, добијене су смернице за организовано деловање у циљу слабљена морала и сламања одбране.

Дејства на том таласу ишла су у правцу обавештајног рада и војног организовања али и у правцу пропагандног деловања, које се бавило информисањем припадника Културбунда али и дезинформисања већинског становништва са циљем ширења панике и стрха од надолazeће немачке војне силе. Пропаганда је била усмерена из немачког Рајха и ишла је у правцу ширења и преувеличавања гласина о наводном масовном терору и прогону домаћих Немаца по Војводини, а по пропагандном моделу који је већ коришћен у време кризе око Судетске области у Чехословачкој. Појединачни случајеви малтретирања, уништавања продавница, немачких бироа и сличних објеката, медијски је представљена као организован државни терор и дивљање са циљем уништења и прогона немачке националне заједнице у Краљевини Југославији.

Немачки медији, у првом реду штампа која је излазила у Дунавској бановини, није могла нити смела да отворено говори о инцидентима у време пуча и демонстрација од 27. марта 1941. године, већ је номинално поздрављала ступање на престо краља Петра Другог Карађорђевића. Тим изразом је демонстрирана лојалност а у новинским чланцима се изражавала жеља да краљ мудро и паметно влада а да ће немачка заједница поштовати легалну власт и радити и живети у миру. То је био медијски маневар у циљу амортизације евентуалних напада на Немце у Војводини са циљем да се њихова заједница очува и припреми за долазак немачких окупационих трупа, када ће се коначно преузети власт и медији на немачком језику ће отворено писати у духу националосцијализма и слављења Хитлерових освајачких похода. Под руку са пропагандним деловањем, ишао је и обавештајни рад, јер је преко тајних радио станица немачка војна обавештајна служба добијала квалитетне податке са терена, чиме су фолкдојчери помогли немачки напад на Југославију и њено поробљавање, што треба признати није било тешко, услед опште дезорганизације, деморалисања југословенских снага и дефетистичког понашања дела официрског кора. Сви ти елементи наводе нас на закључак да је немачка национална зајед-

ница показала много такта и умешности у пропагандом деловању за време пуча од 27. марта, а посебно у периоду након њега када је до напада на Југославију 6. априла 1941. године било велике неизвесности како ће се развијати догађаји. Са ове историјске дистанце можемо закључити да је пропагандно деловање и медијско ангажовање фолкдојчера у Дунавској бановини било сасвим у складу са плановима и оперативним правцима дејства Трећег рајха на овим просторима, непосредно пред Априлски рат.

Литература:

1. Arhiv Vojvodine – Kraljevska uprava Dunavske banovine.
2. Atlagić, Siniša (2012). Nacistička propaganda : od totalne do totalitarne propagande. Beograd : Čigoja štampa.
3. Barović, Vladimir (2007). Mediji u Trećem rajhu, *CM – Časopis za komunikaciju i medije*, broj 5, decembar 2007, Beograd. 119 - 132.
4. Barović, Vladimir (2007a). Izvorni aspekti nacionalsocijalističke ideologije, ideologija SS-a, *Kultura polisa*, broj 6 - 7, 2007, 277 - 297.
5. Barović, Vladimir; Pralica, Dejan (2011). Širenje nacionalsocijalističke propagande na teritoriji Dunavske banovine tokom 1940. godine. *Vojno delo – interdisciplinarni naučno-teorijski časopis*. God. 63. br. jesen/ 2011. (453-465).
6. Bešlin, Branko (2001) Vesnik tragedije - Nemačka štampa u Vojvodini 1933-1941, Novi Sad: Platoneum.
7. Biber, Dušan (1966) Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933-1941. Ljubljana: Delo.
8. Deutsches Volksblatt, nemački dnevni list, kao organ Kulturbunda izlazio u Novom Sadu
9. Vučković, Zvonko (2001). Sećanja iz rata. Kragujevac: Pogledi.
10. Keršo, Jan (2003) Hitler 1936-1945. Beograd: Utopija.
11. Milovanović, Nikola (1978) Pukotine kraljevstva. Beograd: Prosveta.
12. Mirnić, Jospi (1974) Nemci u Bačkoj u Drugom svetskom ratu. Novi Sad: Prosveta.
13. Petranović, Branko (1992). Srbija u Drugom svetskom ratu 1939-1945. Beograd: Vojno-izdavački i novinarski centar.
14. Politika, dnevni informativno-politički list, izlazi u Beogradu.
15. Signal, nemački ilustrovani informativno-zabavni list, izlazio u Berlinu
16. Stefanović, Nikola (2003) Jedan svet na Dunavu. Beograd: Manami.
17. Stojadinović, Milan (1970) Ni rat ni pakt: Jugsolavija između dva rata. Rijeka: Otokar Keršovani.
18. Tadić, Darko (2005) Propaganda. Beograd: JU Spektrum.
19. Širer, Viljem (2015) Uspom i pad Trećeg Rajha. Beograd: Filip Višnjić.

COUP ON 27 MARCH 1941 AND THE MEDIA AND PROPAGANDA OF THE GERMAN ETHNIC GROUP IN THE DUNAVSKA BANOVINA

Summary: Immediate cause of German attack on the Kingdom of Yugoslavia was a coup that originated in March, 1941. German national group in Dunavska banovina was in a difficult position due to the chain of incidents after the coup and the outbreak of demonstra-

tions. The piece analyses propaganda efficacy and the German national group's intelligence operations after the coup, from March 27, until April's war in 1941.

Writing of the German media publications in Danube banate has been analyzed as well as those of the Third Reich. Special focus is on declaratively loyal attitude of Germans in Vojvodina towards Peter II Karadjordjevic's succession to the throne. This piece concludes that propaganda engagement of Vojvodina's Germans was completely according to the media politics of the Third Reich.

Key words: coup, media, publication, Germans, war, Nazi